

УДК 159.9.07

ДІАГНОСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ФАКТОРНА СТРУКТУРА КОРОТКОГО ІНДЕКСУ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

Ірина Шемелюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка 41, м. Львів 79000, Україна, тел. (0322) 79-47-85*

Поява теорії самоактуалізації (СА) зумовила поживання у науковому світі, яке стосувалося проблем психологічного здоров'я, творчої, повноцінно функціонуючої людини. З різних позицій СА піддавали критиці, перегляду, уточнювали. Хоча полеміка навколо характеристик СА триває, однак діє загальна згода щодо більшості характеристик психологічно здорової, самоактуалізованої особистості. Серед них – самоусвідомлення, неконформність, толерантність, креативність (здатність до творчості) і суспільний інтерес.

Наявність концепції позитивного ментального/духовного здоров'я і оптимального функціонування є величезною цінністю, незважаючи на деякі неузгодження у поглядах щодо ідеалу особистості. На думку деяких дослідників, категорія СА є найбільш адекватна та методично розроблена і є операційним аналогом особистісної зрілості [1,2]. Розходження щодо особливостей є закономірними і завжди можуть існувати. Наукові та теоретичні дослідження у цій галузі спрямовані на уточнення концепції СА, розширення меж її застосування, пошуків оцінкового інструменту, що робить СА доступнішою для вивчення.

Комплексність конструкту найліпше відображена в двох відомих вимірюваннях СА, розроблених Е.Шострем РОІ (Запитальник особистої орієнтації – має 150 питань) та РОД (Показник особистої орієнтації – має 260 питань). Окрім базових вимірів СА (шкали внутрішньої спрямованості і компетентності в часі), запитальники охоплюють різноманітні виміри субшкал. Шкала компетентності в часі з'ясовує якою мірою людина робить вибір на підставі теперішніх переживань, не будучи поглиненою ні минулим, ні майбутнім. Шкала внутрішньої спрямованості визначає спроможність приймати рішення, керуючись власними почуттями, пріоритетами та цілями, а не вимогами чи реакціями інших.

У вітчизняній психології відомим є адаптований варіант РОІ – Самоактуалізаційний тест (САТ) [1]. САТ складається з 126 пунктів, кожен з яких має два міркування ціннісного чи поведінкового характеру. Запитальник зберіг структуру РОІ і вимірює СА за двома базовими (шкала компетентності

і шкала підтримки) та низкою додаткових шкал (на відміну від POI, їх 12 – додатково введено шкалу пізнавальних потреб і креативності). Багатовимірність методик забезпечує широку інформацію про низку особистісних змінних, що входять у таку інтегральну характеристику, як СА.

Однак довжина перелічених методик суттєво ускладнює пошукові дослідження. На думку деяких дослідників, формат і довжина цих інструментів можуть мати низку негативних наслідків, у тім числі тенденцію почуттів ворожості серед респондентів. Спробою вирішити ці проблеми стала розробка американськими дослідниками Джонсом і Кренделом Короткого індексу самоактуалізації (SI) на підставі Запитальника особистісної орієнтації (POI) і Показників особистісної орієнтації (POD).

Очевидними перевагами нового інструменту для дослідження СА є:

по-перше, суттєво менша кількість запитань (SI складається з 15 пунктів, сумарний показник його відображає вищий ступінь СА з вищими значеннями);

по-друге, на запитання значно легше відповісти, оскільки вони потребують рейтингової оцінки згоди, а не вибору альтернативних міркувань.

Загалом, низка досліджень СА із застосуванням SI свідчить про прийнятність його як глобального виміру СА. Валідність шкали підтверджують дослідження зв'язків SI з фізичним здоров'ям, самоефективністю, креативністю, самооцінкою та іншими вимірюваннями різних аспектів СА [3,4].

З огляду на те, що у вітчизняній літературі немає даних про застосування SI, доцільно дослідити психометричні властивості та факторну структуру адаптованого нами українською мовою Короткого індексу самоактуалізації.

Надійність методики перевірено за допомогою ретестування (опитували: 107 студентів Львівського національного університету імені Івана Франка). Результати за тестом SI виявилися стійкими на рівні $p < 0.05$.

Доцільність використання SI як індикатора самоактуалізації підтверджують позитивні зв'язки зі всіма шкалами тесту САТ. Високі кореляції ($p < 0.0001$) зі шкалами підтримки, ціннісних орієнтацій, гнучкості поведінки, самоповаги. Результати тестування за SI зіставляли з результатами заповнення інших особистісних запитальників.

SI, як і очікувалось, відобразив негативну кореляцію з низкою шкал Фрайбурзького особистісного запитальника (FPI) — депресивністю, здатністю до стресового реагування на звичайні життєві ситуації, тривожністю, та позитивні кореляції зі шкалами врівноваженості і комунікабельності, соціальної активності та екстраверсії ($p < 0.05$).

Найпозитивніше пов'язаними з Коротким індексом виявились фактори С і F ($p < 0.001$) (Р.Кеттела), значний негативний зв'язок - з фактором О ($p < 0.0001$).

SI позитивно корелює з трьома головними шкалами запитальника рівня суб'єктивного контролю (Бажин, Голынкина, Эткинд, 1984) – загальної інтернальності, інтернальності у сфері досягнень та інтернальності в сфері невдач та зі всіма шкалами тесту наявністю змістожиттєвих орієнтацій (Леонтьєв, 1991). У групі невротиків (21 осіб) середнє значення SI — 52,27 (стандартне відхилення 6,21).

Загалом можна зробити висновок про задовільні психометричні характеристики адаптованої шкали SI.

Факторну структуру інструменту досліджували за участю 130 студентів Львівського національного університету імені Івана Франка віком від 17 до 24 років.

Учасники заповнювали Короткий індекс самоактуалізації (SI) [4], який складається з 15 пунктів і відображає вищу самоактуалізацію у разі вищих показників. Значення сумарного показника Індексу можливі в межах 15 – 60. Це дослідження ґрунтувалось на форматі відповідей за шістьма опціями (1–6, які нещодавно запроваджені авторами).

Загальне середнє значення для шкали – 60,80 (Стандартне відхилення дорівнює 6.73). Відповідно, значення для чоловіків – 58.35 (Стандартне відхилення дорівнює 7.36), жінок – 61.32 (Стандартне відхилення дорівнює 6.52). Аналіз, проведений за загальними показниками СА, засвідчив, що ефект статі незначний $F(1,126)=3.36$.

До проведення факторного аналізу визначали оцінки внутрішньої однорідності шкали. Значення коефіцієнта альфа Кронбах [5] становило 0,53 із середньою попунктовою кореляцією 0.10. Це середнє значення кореляції підтверджує ймовірність того, що Індекс складається більше, ніж з одного фактора. Попунктова кореляція є досконалим методом вимірювання внутрішньої однорідності, оскільки не залежить від довжини шкали. Оптимальним вважають рівень внутрішньої однорідності з середніми значеннями попунктової кореляції в межах 0.2–0.4 [6]. Значення, менші ніж 0.2, можуть свідчити, що інструмент містить більше одного фактора, тому середнє значення 0.1 передбачає, що Індекс насправді вимірює більше, ніж один вимір.

У результаті факторного аналізу виділено чотири фактори, які пояснюють 48.25 % дисперсії результатів, на перший фактор припало 16.32 % , на другий – 12,67, на третій – 10,49, на четвертий – 8,75% дисперсії.

Як критерій рівня значущості використано факторне навантаження 0.50. З урахуванням цього критерію дослідження факторних навантажень дало змогу виявити три асоційовані фактори і четвертий, який важко інтерпретувати. Пункти запитальника об'єднали у фактори так:

перший фактор – чотири пункти, які можна об'єднати загальною назвою «толерантність до невдач і несхвалення» (пп.2, 5, 8, 14);

другий фактор – «довіра і відповідальність в міжособистісних стосунках» (пп.3, 11, 13);

третій фактор– «вільне вираження емоцій» (1, 4, 10, 12).

Перший і третій фактори мають прийнятні рівні внутрішньої однорідності – альфа Кронбах дорівнює 0.65 і 0.63, відповідно. Для третього фактору це значення низьке (0.46), оскільки пунктів у кожному факторі небагато.

В аналогічному дослідженні виділено такі фактори: 1) толерантність до невдач; 2) емоційна експресивність; 3) мета в житті. Коефіцієнт альфа Кронбах становив 0.68; 0.49 і 0.43, відповідно. У двох випадках першим виділено фактор “толерантність до невдач”, який має прийнятний рівень однорідності.

Середні значення і стандартні відхилення для вимірювань SI

Фактор	Чоловіки		Жінки	
	середнє	стандартне відхилення.	середнє	стандартне відхилення
Толерантність до невдач і несхвалення	15.55	3.83	14.87	3.83
Довіра і відповідальність в міжособистісних відносинах	11.40	3.15	12.45	3.15
Вільне вираження емоцій	16.00	3.58	17.94	3.58

За оцінкою толерантності до невдач результати дещо нижчі у жінок (див. таблицю); оцінка відповідальності в міжособистісних стосунках нижча у чоловіків. Значні відмінності за статтю отримані за оцінкою емоційної експресивності $F(1,126)=7,38, p<0,001$.

Результати факторів потрібно інтерпретувати з максимальною обережністю, оскільки вони містять порівняно малу кількість запитань. Тест ліпше застосовувати для дослідження загального рівня самоактуалізації, а для оцінки різноманітних компонентів конструкту самоактуалізації доцільніше використовувати багатовимірні шкали, оскільки лише сумарні результати SI можуть робити нечіткими потенційно важливі зв'язки, які є відображеними, коли досліджують виміри конструкту.

Дослідження факторної структури SI на більших вибірках дасть змогу адекватніше оцінити емпіричну структуру Короткого індексу самоактуалізації.

1. Гозман Л.Я., Кроз М.В. Измерение уровня самоактуализации личности. //Социально-психологические методы исследования супружеских отношений. – Москва, 1987. – С. 91–114.
2. Хьел Л., Зигглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применения). – Спб., 1998. – 608 с.
3. Ellis A. Achieving self-actualization: The rational-emotive approach. // Journal of Personality and Social Psychology. – 1991. – Vol.6. – N 5. – P. 1–18.
4. Jones A., Crandall R. Validation of a short index of self-actualization. //Personality and Social Psychology Bulletin. – 1986. – Vol.12. – P. 63–73.
5. Cronbach, L.J. Coefficient alpha and the internal structure of tests// Psychometrika. – 1951.- Vol. 16. – P. 297–334.
6. Briggs, S.R., Cheek, J.M. The role of factor analysis in the development and evaluation of personality scales// Journal of Personality. – 1986. – Vol. 54. – P. 106–148.

DIAGNOSTIC POSSIBILITIES AND FACTOR STRUCTURE OF THE SHORT INDEX OF SELF-ACTUALISATION

Iryna Shemeliuk

*Ivan Franko National University of Lviv
vul. Doroshenka 41, Lviv 79000, Ukraine, tel. (0322) 79-47-85*

130 students (aged 17–24) at the L'viv Ivan Franko National University participated in this study on factor structure of the Short Index of Self-actualisation (SI). There were distinguished four factors which explained 48.25% results of dispersion, 16.32% related to the first factor "tolerance of failure and disapproval" (nn. 2,5,8,14), 12.67% — to the second factor "confidence and responsibility in transpersonal relationships" (nn.3,11,13), 10.49% — for the third factor "free emotion expression" (nn. 1,4,10,12), 8.75% — to the fourth factor (difficult for interpretation) in the result of factor-analysis.

Key words: short index of self-actualisation; tolerance; confidence; emotion expression

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2000

Прийнята до друку 14.11.2000